

це може у нас існувати і розвиватись тільки тоді, коли само громадянство про них подбає, дасть потрібні кошти, постачить енергичних робітників і само виторить відповідні умови для розвитку всіх цих справ. Національні сили, що підтримала б нашу національні заходи і справи, у нас нема і довго ще не буде й через те вони мусять спочивати на плечах у громадянства, мусять його власною енергією пробиватись у життя.

Мусять... Цим словом сказано все. Ми ні однієї з зазначених справ не можемо скинути з себе, бо інакше вона стане й не посянеться наперед в близькому часі, бо інакше її треба буде викинути з живих актуальних справ нашого національного життя і наших дітям на-ново доведеться її починати. За нас ніхто вишій роботи не буде і це треба пам'ятати нашому громадянству в кожній справі.

Треба про це пам'ятати і в тій справі, яку підняла оце кам'янецька "Просвіта". Маючи на своїх плечах багато невідкладних справ, українське громадянство повинно і мусять прийняти до них і ще одну, повинно і мусять зробити так, щоб наука української мови в школах на Поділлі таки відбувалася, щоб не тикали нам наші вороги в вічі нашу нездатність використувати навіть те, що ми можемо зробити. Справа це занадто серйозна, тут лежить початок будучини в справі вашої народної освіти і коли ми тут подаємо назад або схизимо, або прогаavimo, то на довгий час затамуємо все діло великої ваги.

За китайським муром.

Всього три роки минуло з того часу, як навіки, здавалося, одійшов у безвість найбільшого знаменитий таємний акт 18 мая 1876 року про заборону українського письменства. Як відомо, тимчасові "правила о печати" 24 ноября 1905 року скасували всі попередні обмеження; потім через кілька місяців вийшов й новий закон про книги і на підставі цих от актів відродилося українське письменство і преса в Росії.

Проте — три роки минуло і знов Юзефовичів закон, як зветься згаданий таємний акт 1876 року, починає вертатися до життя. Вернувся він поки що тією своєю частиною, що забороняла "ввозъ въ прелѣлы имперіи... какихъ бы то ни было книгъ и брошюръ, издаваемыхъ на малороссійскомъ нарѣчьи", і дає нам до того в такій формі, що пішла вперед навіть, як рівняти теперішню заборону до заборони 1876 року. Тоді — правда, дуже рідко — можна було добути хоч спеціальний дозвіл на те, щоб одібрати з закордон українські книги, а тепер і з дозволом у руках нічого не вдієш, коли треба добути якусь закордонну книжку, — навіть маючи право, не можеш із його користуватися. І сталося це без жадних законодавчих перемінь, одним чаривним помахом якоїсь великої палички, "по шучому велінню", мовляв старшина-ревизор у Кропивницького.

З 1 марта 1906 року ввійшла, як відомо, в силу нова торговельна умова між Росією та Австрією аж на 10 років. Поміж іншими пунктами цієї умови єсть там і така, що тихцем та помітно вернули до життя "закон Юзефовичів" що до українських закордонних видань.

Книги и повременныя издания, печатанныя какимъ бы то ни было способомъ на иностранныхъ языкахъ, не исключая тѣхъ, которыя содержатъ въ текстѣ или въ приложеніяхъ къ нему ноты, карты, чертежи, гравюры и рисунки, параллельные словари съ русскимъ текстомъ, пропускаются безвѣдливо — так стоить в пункті 2-му параграфа 178 згаданой умови. "Книги и всякого рода издания, печатанныя за границей какимъ бы то ни было способомъ на русскомъ языкѣ или съ самостоятельнымъ русскимъ текстомъ, за исключеніемъ параллельныхъ словарей, оплачиваются пошлиной съ пуда 17 рублея" — додає пункт 3-ій того ж таки параграфа.

Але ж як проби! — скаже читач: — а тут заборона українського письменства, коли, навпаки, навіть мита з українських книжок не звелено брати? Заждіть, не поспішайте, читачу: зараз ви все зрозумієте.

Відомо вам певне, що українців мають "там", в бюрократичних сферах, то за "русское население", коли діло йде, скажемо, про народню мову в школі, то за

"инородческое", коли треба добути наприклад дозвіл на якусь періодичне видання. Коли відомо, тоне здивується, що закордонну українську літературу простиєнько звлучено до "книгъ, печатанныхъ за границей какимъ бы то ни было способомъ на русскомъ языкѣ", і при цій окаяній без догукіх міркувань, обкладено митом в 17 карб. з пуда. Ціна закордонної книжки від такої швидкої філологічної операції відразу підскочила вдвоє і тутешню українську книжну продукцію захищено від закордонної конкуренції, хоч нікому з українських видавців навіть на думку певне не спадало прохати про таку оборону їхніх видавничьких інтересів. Кордонна сторожа сама догадалася, що таке добро українським видавцям, і таку шкоду українським читачам зробити, "не дубьемъ такъ рублемъ" ударивши останніх.

Це дуже зле, — скаже читач, — але де ж тут знов таки поворот до акту 1876 року? Знов трохи почекайте, і ви й це зрозумієте.

Як бачите, вже два роки наперед торгovelьній умові з українських книжок на російському кордоні беруть величезне мито. Не взажючи на це, книжки таки йшли. І от тепер там десь додумались до нового способу припинити їх зовсім. Спосіб дуже простий: брати мито не з адресата, даючи йому книжки, а з того, хто книжки посилав. А як у Львові, посилавши книжку, мита заплатити нікуди, то... то від кордону всяка книжка вертається назад до Львова з промовистими печатками: "Retour. Refusé. Douane". А втім я трохи помилився: не кожного разу й вертається, бо такі частенько без вісти пропадає.

Тепер зрозумієте, що це значить? Це значить, що ні одна книжка з Галичини не перелетить до Росії, бо навіть бандерольні посилки завертаються назад. Це значить, що навіть міняться виданнями львівському Науковому Товариству імені Шевченка з російськими науковими інституціями не можна, бо й обмінні примірники така ж сама доля має спіткати. Це значить, що ви, читачу, не можете купити собі, напр., творів Рулявського, хоч і можна зовсім безпечно друкувати в Києві. Це значить, одно слово, що з цього часу ви живіте за китайським муром...

Як він виріс, той китайський мур, ви й не помітили цього, але факт перед очима: він виріс, виріс "разсудку вопреки, наперекоръ стихіямъ", наперекір навіть законів та шоденній практиці, і ні обійти, ні обминути його не сила. "Retour. Refusé. Douane" — і край, і нема апелляції... Нехай навіть за старих часів ви мали дозвіл з самого "Главнаго Управленія по дѣламъ печати" одібрати закордонні видання, то й то тепер ваш цей дозвіл шага ланамано не вартій, бо все одно на ваше право накладено буде печатку "Retour. Refusé. Douane" і потрібних вам книжок таки ви не побачите.

Єсть, правда, один спосіб діяти свого прав, але коли я про його й досі не згадав, то тільки через те, що не подумав читач, що я собі з нього глузую. Цей спосіб ось який. Вам треба, снажемо, надрукованою у Львові балади Боровиковського "Маруся" (у нас її нема в продажу), коштуюча вона 10 коп. на наші гроші. І от коли ви маєте у Львові приятеля і коли той приятель вас згодиться що "Марусю" за 10 коп. довести до Волоцька або до Радзивилова, заплатити тут за неї мито, рахуючи 17 карб. з пуда і вже звідси вислати її вам, то ви її може й дістанете. Але я думаю, що ніколи ви на таке не зважитесь, бо "Маруся" за 10 коп. вскощить вам тоді в кілька карбованців, не кажучи вже про потрачений на мандрівку до кордону час у вашого львівського приятеля та втіху, що ви йому зробите, зв'язи з російськими чиновниками на кордоні...

Як не поверни, а виходить, що ваше право на закордонні книжки — голе право, jus nudum. Хочте при собі його держіть, хочте — в воду вкиньте; однаково практичного вжитку ви з його не матимете, бо ви живете з цього часу аж до 1 марта 1916 року за китайським муром. Хіба може якась чудо вас вирятують...

Сергій Єфремов.

3 газет та журналів.

* * * Польські зубри вже до краю порозумілися з російськими; про це свідчать як останні думські вісти, так й провідні статі заінтересованих в спілці печатних органів.

"Dz. Kijowski" розуміє, очевидно, що